

تأثیر عامل خانواده بر تعیین و اجرای مجازات^۱

هما داوودی^۲

چکیده

مجازات بزهکار بر اساس اغلب نظریات جرم‌شناسی، ضرورتی انکارناپذیر است. با این وجود، بعضی از مقررات جزایی در شرایطی خاص، از شدت و خشونت مجازات کاسته، آن را ملایم‌تر می‌سازد. گاهی هم وجود شرایط خاص سبب اعطای امتیازاتی به بزهکار می‌شود که ویژگی‌های ذاتی مجازات را نفی می‌کند و حتی به نظر می‌رسد سبب نوازش بزهکار می‌شود. یکی از این عوامل شرایط خانوادگی و عائله‌مند بودن مجرم است که به موجب قوانین یا رویه قضایی موجب کاهش مجازات یا اعطای امتیازاتی به بزهکار می‌گردد و این سؤال را مطرح می‌سازد که آیا عائله‌مند بودن، عاملی برای گریز از مجازات و موجب سوءاستفاده مجرمان برخوردار از چنین وضعیتی است یا سیاست جنایی قانونی و قضایی در تزامم دو امر مهم یعنی ضرورت تأمین نظم عمومی از یک سو و حفظ کیان خانواده مجرم از سوی دیگر قرار می‌گیرد و از میان آن دو، امر اخیر را مصلحت مهم‌تر تلقی می‌کند و بر این باور است که از رهگذر تأمین مصلحت دوم، مصلحت اول نیز قابل حصول است؛ بدین جهت هم از سرایت آثار نامطلوب مجازات به خانواده مجرم پیشگیری می‌کند و هم با «خانواده درمانی» سبب بازپروری بزهکار و پیشگیری از تکرار جرم وی و مآلاً تأمین نظم عمومی می‌گردد.

واژگان کلیدی

جرم‌شناسی، قانون، بزهکار، تخفیف مجازات، خانواده درمانی

۱- تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۷/۲؛ پذیرش مقاله: ۱۳۸۹/۱۱/۲

۲- دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج و وکیل دادگستری

مقدمه

یکی از اهداف مهم مجازات‌ها در قوانین، بازدارندگی فردی و پیشگیری از ارتکاب جرم است. لذا در تعیین و اجرای مجازات باید همه عوامل مؤثر در پرونده در نظر گرفته شود. از یک سو نوع و شدت جرم ارتكابی و مجازات متناسب با عمل مجرمانه و از سوی دیگر عوامل فردی و شخصیتی و خانوادگی بزهکار. یعنی مجازاتی شایسته و سنجیده که در عین رعایت ویژگی سزادهندگی، موجب بازدارندگی فردی و پیشگیری از تکرار جرم باشد. این اهداف مجازات و نیز هدف اصلاح و بازپروری بزهکار، همواره نظام جزایی را متأثر ساخته، و بر وضع قوانین سایه انداخته است. «خانواده» نیز به لحاظ نقش جامعه‌پذیرکنندگی آن، یکی از نهادهای مؤثر در تأمین این اهداف است که می‌تواند به داشتن شهروندانی هنجارمند و قانون‌گرا و کاهش نرخ بزهکاری کمک کند.

در قوانین جزایی و رویه عملی محاکم ملاحظه می‌گردد که عامل «خانواده»، در بسیاری از موارد، از تیزی، شدت و قاطعیت مجازات کاسته و ملایمتی را رقم می‌زند که موجب برانگیختن این سؤال است که آیا برخورداری از شرایط خاص خانوادگی، راهی برای فرار از مجازات و موجب تبعیض نیست؟ در حالی که در شرایط مشابه، متهم فاقد چنین امتیازی، مجبور به تحمل مجازات بیشتری است. علاوه بر این گاه رأفت دستگاه عدالت کیفری، پس از خاتمه مجازات نیز شامل بزهکاران دارای خانواده و عائله‌مند می‌شود و ایشان را در دوره «مراقبت بعد از خروج» از امتیازاتی برخوردار می‌سازد که فرد بزه ناکرده از آن برخوردار نمی‌شود. لذا سؤال اصلی این تحقیق بر جایگاه و نقش عامل خانواده در سیاست‌گذاری جنایی و قضایی در نظام حقوقی ایران متمرکز است و نویسنده تلاش می‌کند مبنای سیاست جنایی قانونی و قضایی را در این زمینه مورد بررسی قرار دهد. بدین منظور، در مبحث اول مبانی نظری تأثیر عامل خانواده در سیاست‌گذاری جنایی بررسی می‌شود و در مبحث دوم جایگاه و اثر این عامل در تعیین و اجرای مجازات در حقوق ایران به عنوان نوعی خانواده درمانی کاربردی، با نگاهی به لوایح قانونی جدید در دست تصویب، مورد بررسی قرار می‌گیرد. اهمیت این تحقیق در سیاست‌گذاری جنایی تقنینی و نیز سیاست جنایی قضایی و جلب توجه بیشتر به

«خانواده درمانی کاربردی» پدیدار خواهد گشت.

مبحث اول - مبانی نظری

۱- مفهوم و اهمیت خانواده

بر اساس قانون ازدواج، با هم بودن و زندگی کردن دست کم یک زن و یک مرد یا یکی از آن دو با یک فرزند خود در یک خانه با بودجه مشترک، تشکیل دهنده واحد خانواده است (واحدی، ۱۳۸۷، ص ۲۳)^۱. البته این تعریفی است که در غالب نظام‌های حقوقی از خانواده ارائه می‌شود و در معدود کشورهای غربی ممکن است مفهوم خانواده، مصادیق دیگری را نیز دربرگیرد. خانواده در قانون مدنی و دیگر قوانین ایران تعریف نشده است. ولی با توجه به مقررات مختلف می‌توان برای آن یک معنی عام (گسترده) و یک معنی خاص (محدود) قائل شد. خانواده به معنی گسترده در قدیم اهمیت بیشتری داشت، ولی در عصر جدید اهمیت خود را تا حد زیادی از دست داده است. امروزه خانواده به معنی خاص یا خانواده هسته‌ای عبارت از زن و شوهر و فرزندان تحت سرپرستی آنهاست که معمولاً با هم زندگی می‌کنند^۲. افراد این خانواده به دلیل قرابت، همبستگی حقوقی و اجتماعی پیدا می‌کنند و زیر یک سقف زندگی می‌نمایند و به اصطلاح تمام کسانی هستند که بر سر یک سفره می‌نشینند و به گفته فرانسویان آنانی هستند که با یک آتش و دیگ زندگی می‌کنند^۳ (صفایی و دیگران، ۱۳۸۷، ص ۱۱-۱۲).

خانواده بر اساس شکل و الگوی زندگی به دسته‌های مختلفی تقسیم می‌شود. آنچه امروز بنیان جوامع صنعتی را تشکیل می‌دهد و در ارتباط با گسترش شهرنشینی و توسعه صنعتی شکل می‌گیرد، خانواده هسته‌ای است که در مقایسه با خانواده گسترده محدوده کوچکتری دارد و از زن و شوهر و فرزندان ازدواج نکرده تشکیل می‌شود. در

۱- نیز بنگرید به: قائمی، ۱۳۶۸، ص ۲۰

۲- نیز بنگرید به: کاتوزیان، ۱۳۵۷، ص ۱-۴

۳- نریسانی، ۱۳۸۵، ص ۵۵

این خانواده از وظایف و کارکردهای سنتی خانواده خبری نیست. امروزه وظایفی مانند کارکرد تولیدی، اقتصادی، آموزشی و تربیتی و غیره بر عهده مؤسساتی خارج از محیط خانواده است. این خانواده هیچ گاه گسترش نمی‌یابد و فرزندان خانواده به مجرد رسیدن به سن قانونی و آمادگی برای ورود به اجتماع، از خانواده جدا می‌شوند و خود احتمالاً خانواده هسته‌ای و مستقل دیگری را به وجود می‌آورند. خانواده هسته‌ای با پراکنده شدن اعضای آن و سپس با فوت والدین یا جدایی آن‌ها از یکدیگر متلاشی می‌شود.^۱

امروزه از خانواده گسترده که بر اساس بستگی‌های نسبی و سببی استوار بود و شامل چند گروه خونی و زناشویی می‌شد، خبر چندانی نیست. با این همه هنوز هم خانواده به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای «جامعه‌پذیرکننده» محسوب می‌شود و می‌تواند نقش بسزایی در جامعه‌پذیری افراد و کاستن از ناهنجاری‌های اجتماعی داشته باشد. از این رو جرم‌شناسان همواره بر نقش مؤثر خانواده در جامعه‌پذیر کردن افراد تأکید دارند.

امروزه حتی در بسیاری از نظام‌های جزایی غرب که تحت تأثیر علم‌گرایی و انقلاب صنعتی، مدت‌ها به مفاهیم اخلاقی و فلسفی بی‌اعتنا مانده بودند، بر نقش جامعه‌پذیرکننده نهادهایی هم چون خانواده، مدرسه و کلیسا، تأکید می‌شود.^۲

لذا پی‌ریزی یک سیاست جنایی قابل قبول و مؤثر در برخورد با متهم دارای خانواده می‌تواند به پیشگیری از جرایم و تکرار جرم، و نیز به داشتن جامعه‌ای سالم کمک شایان توجهی نماید.

۲- مبانی سیاست جنایی قانونی و قضایی در برخورد با متهم دارای خانواده^۱

در قوانین مختلف جزایی، به نقش خانواده و شرایط خاص خانوادگی متهم توجه شده

۱- <http://www.aftab.ir/articles/social/family-homa>

۲- Durham (Alexis M.) "Crisis and Reform, Current issues in American Punish ment" USA, Little , Brown & Company, ۱۹۹۴. P.۲۳

Too: young (JOCK), "Ten points of Realism" from: "Crime, Deviance and Society" by: Caffrey (susan) & Mundy, Gray, ۱st ed, Greenwich University Press, England, ۱۹۹۶, P.۴۳۶

است و جز در موارد بسیار خاص که وجود این شرایط سبب تشدید مجازات می‌گردد^۲ در غالب موارد شرایط خاص خانوادگی و بهره‌مند بودن متهم از این شرایط، سبب تخفیف و تعدیل و کاستن از شدت مجازات می‌شود. که موارد آن در بخش‌های بعدی مقاله مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

رویه قضایی نیز به نوبه خود معمولاً این شرایط را عاملی برای تخفیف و کاهش مجازات می‌داند. به علاوه بیشتر امتیازات و مدارا با متهم دارای خانواده در مرحله اجرای مجازات صورت می‌گیرد. یکی از مبانی مورد توجه در این زمینه «اصل شخصی بودن مجازات‌ها» است. بر این اساس تلاش می‌شود با دادن امتیازاتی به مجرم دارای خانواده، حتی‌الامکان از تسری آثار نامطلوب مجازات به خانواده وی جلوگیری شود. به عنوان مثال، از آثار سوء حبس که خانواده متهم را نیز متأثر می‌سازد، قطع ارتباط متهم با خانواده، احتمال متلاشی شدن آن و از دست دادن سرپرست و مسؤول تأمین معاش خانواده می‌باشد که طراحی و ابتکار مجازات حبس خانگی یا کار عام‌المنفعه یا توسل به اقداماتی مانند اعطای مرخصی و ملاقات‌های خصوصی، به همین منظور صورت پذیرفته است. امروزه بعضی از این امتیازات به منزله «حق» متهم تلقی و بعضی به منزله عنایت و لطف دستگاه قضایی تلقی می‌شود. به عنوان مثال، ملاقات با خانواده و حفظ ارتباط با افراد خانواده حق متهم است، اما در بسیاری از نظام‌های حقوقی، برخورداری از عفو، حق متهم تلقی نمی‌شود، بلکه نشان از عنایت و رأفت دستگاه قضایی است.^۳

۱- منظور از متهم «دارای خانواده» صرفاً متهم معیل یا سرپرست خانواده نیست؛ بلکه گاهی دارا بودن جایگاه خاص در خانواده یا کارکرد و نقش خاص متهم در خانواده است که در تعیین و اجرای مجازات مؤثر می‌افتد و البته لزوماً → همه متهمان دارای چنین شرایطی نیستند. مثلاً گاهی کارکرد تربیتی یا عاطفی مادر در خانواده، گاهی صرف رابطه خویشاوندی و گاهی موقعیت و شرایط خاص خانواده متهم عامل مؤثر در تعیین و اجرای مجازات خواهد بود.

۲- مانند ارتکاب زنا توسط مرد یا زن دارای همسر دائمی که موجب مجازاتی سنگین‌تر از زانی بدون همسر است (ماده ۸۳ قانون مجازات اسلامی).

۳- ماده ۲۳ آیین‌نامه کمیسیون عفو، تخفیف و تبدیل مجازات مصوب ۸۷/۶/۴ رئیس قوه قضائیه تصریح دارد که «تلقی عفو محکومیت به عنوان یک اقدام معنوی و عنایت نظام جمهوری اسلامی ایران است».

یکی دیگر از مبانی مورد توجه در ارتباط با متهمان دارای خانواده «حفظ کیان خانواده» است که هم در متون دینی و فقهی^۱ و هم در اسناد بین‌المللی به آن اشاره شده است^۲ و هم سبب شده قانونگذار و نیز رویه قضایی، در شرایطی مجازات را تعدیل کرده و یا از شدت آن در مقام اجرا بکاهند. این امر یکی از مهم‌ترین مبانی سیاست اجتماعی و نیز سیاست جنایی است. زیرا سیاست جنایی متناسب و سنجیده می‌تواند منجر به بازپروری بزهکار و پیشگیری از تکرار جرم و مآلاً جلوگیری از فروپاشی خانواده‌ها گردد. متقابلاً انسجام و استحکام مبانی خانوادگی نیز در جامعه‌پذیری افراد و کاهش نرخ جرم مؤثر است.

هیچ کس تردید ندارد که در یک خانواده سالم و منضبط که در آن اصول اخلاقی، فرهنگی و اعتقادی رعایت می‌شود، زندگی آینده فرد و سازندگی جامعه بسیار موفق‌تر صورت می‌گیرد. بدین جهت سیاست دولت در همه جوامع، حمایت از حقوق خانواده و حفظ کیان و دوام آن است (نظری، ۱۳۸۶، ش ۴۷، ص ۱۷). اصل دهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به منظور حفظ کیان خانواده مقرر کرده است که همه قوانین و مقررات باید در جهت استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد. اما باید توجه داشت یکی از مبانی مهم مجازات‌ها حفظ نظم عمومی و ایجاد فضایی امن برای زندگی شهروندان است، تا با ارائه پاسخ کیفی مناسب به بعضی اعمال که طبق قانون ممنوع و جرم تلقی شده‌اند، کمک نماید تا روابط افراد در جامعه بر اساس

۱- در متون دینی و فقهی تأکید بسیاری بر «حفظ کیان خانواده» شده است که در این رابطه علاوه بر توصیه‌های اخلاقی در جهت حفظ و رعایت ارزش‌های اخلاقی درون خانواده، در وضع مقررات و احکام مربوط به خانواده، ←
→ حفظ کیان آن به عنوان هدف و مصلحتی مهم، مورد توجه بوده است مانند آنچه در مقررات مربوط به نکاح و نفقه آمده است.

۲- بند ۱ ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز می‌گوید: «خانواده که عنصر طبیعی و اساسی جامعه است، باید از حمایت و مساعدت به حد اعلائی ممکن برخوردار گردد به ویژه برای تشکیل و استقرار آن و مادام که مسؤولیت نگاهداری و آموزش و پرورش کودکان خود را به عهده دارد».
بند ۳ ماده ۱۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر هم تصریح دارد: «خانواده واحد گروهی و طبیعی و بنیادین جامعه است و حق برخورداری از حمایت جامعه و حکومت را دارد».

قانون منظم و قاعده‌مند گردد و آثار مطلوب آن در حیات مادی و معنوی انسان‌ها محقق گردد.

البته در خصوص جرایم علیه خانواده، جرم‌انگاری این رفتارها گاهی به منظور حمایت از قداست و کیان خانواده صورت می‌گیرد مانند جرم عدم ثبت واقعه ازدواج دائم یا ازدواج با زن شوهردار یا زنی که در عده دیگری است و گاهی به منظور حمایت از اشخاص خانواده مانند ترک انفاق (زینالی، ۱۳۸۸، ش ۵۰، ص ۵۰-۶۰).

با این وصف سیاست جنایی قانونگذار در برخورد با جرایم مرتبط با حوزه «خانواده» و بزهکاران دارای خانواده جالب توجه است. گاهی به خاطر حفظ نظم عمومی، بزهکار را مجازات می‌کند و گاه به خاطر حفظ کیان خانواده، از مجازات او در می‌گذرد یا آن را کاهش می‌دهد و گاهی هم بخاطر همان مصلحت (حفظ کیان خانواده) شخص را مجازات می‌کند. مانند مجازات ترک انفاق یا عدم ثبت واقعه ازدواج دائم^۱. به عبارت دیگر، در جرایم علیه خانواده، گاهی اقدام به مجازات یکی از اعضا خانواده می‌کند و گاهی تعلقات خانوادگی بزهکار را سبب کاهش مجازات یا مؤثر در اجرای آن می‌داند.

به نظر می‌رسد در تزامن دو مصلحت حفظ نظم عمومی و حفظ کیان خانواده، مصالح خانوادگی اولی و اهم تلقی شده است که گاهی با حمایت کیفری از خانواده و پیشروی حقوق کیفری در حوزه خانواده و گاهی با ایجاد ملایمت در مجازات از این مصلحت مهم دفاع شده است.

۳- کیان خانواده و مصلحت حفظ آن

تعریف مشخصی از «کیان» خانواده نشده است؛ اما به طور کلی می‌توان گفت منظور کارکردها و ساختار خانواده است که باید مورد حمایت جامعه و دولت باشد. کارکردهای خانواده عبارت است از رفتار جنسی، تولید مثل، مراقبت و حمایت، جامعه‌پذیری، عاطفه و همراهی، تأمین پایگاه اجتماعی برای افراد خانواده و کارکرد اقتصادی. حفظ کارکردهای

۱- مواد ۶۴۲ و ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی

صحيح خانواده موجب حذف نهادهای غیرضروری و تکراری از جامعه خواهد شد؛ زیرا خانواده معمولاً به نحو شایسته‌تری می‌تواند هدف این کارکردها را مانند جامعه‌پذیرکنندگی تأمین نماید. ساختار خانواده نیز ممکن است در جوامع مختلف، متفاوت باشد؛ اما مجموع سازمان خانوادگی و روابط افراد خانواده با یکدیگر و نحوه اداره خانواده و مدیریت آن، ساختار خانواده را تشکیل می‌دهد.

خانواده ممکن است با حداقل کارکردهای خود هم باقی و پابرجا باشد، لذا در رویکردهای دینی و جامعه‌شناختی، کارکرد حداقلی برای حفظ بقای خانواده، و کارکرد حداکثری برای توصیف بیشترین کارایی آن، منظور نظر واقع می‌شود.^۱

این کارکردها و ساختارها سبب می‌شود که خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی تلقی شود. همان‌طور که پیامبر اکرم^آ خانواده را محبوب‌ترین بنا نزد خداوند تعالی معرفی می‌نمایند.^۲ بنابراین، حفظ کیان خانواده، حفظ ساختارهای قابل قبول است به نحوی که حیات معقول و اجتماعی افراد در آن پایه‌ریزی و تأمین شود و نیز تلاشی است برای تأمین کارکرد حداکثری این نهاد.

حفظ کیان خانواده مبتنی بر مصالح مختلفی از جمله مصالح اجتماعی و اخلاقی است؛ اما آنچه مربوط به حوزه حقوق می‌شود، مدارا با متهم دارای خانواده است. نیز حفظ کارکردهای خانواده، گاهی مبتنی بر مصلحت تربیتی و دستیابی به بازپروری و اصلاح و درمان مجرم است و گاهی مبتنی بر حفظ سایر کارکردها و بقا و تداوم آن. بر این اساس، حقوق برای حل مشکل بزهکار یا محکوم، خود را درگیر مسائل خانوادگی وی کرده، به نوعی «خانواده درمانی»^۳ حقوقی را صورت می‌دهد.

۱- خانواده امروز و آسیب‌های آن، مرکز زنان و خانواده، www.women.gov.ir

۲- ما بنی بناء فی الاسلام احب الی الله عز و جل من التزویج (نوری طبرسی، ۱۴۰۸هـ ص ۱۵۳).

۴- خانواده درمانی کاربردی^۱ یا حقوقی

این نوع درمان، آموزش و پیشگیری برای کمک به خانواده، کل خانواده را دربرمی‌گیرد و برای حل مشکل خانواده یا یکی از اعضای آن، کل سیستم خانواده را مورد توجه قرار می‌دهد و در پی از بین بردن علل بروز و تشدید مشکل در خانواده است.

خانواده درمانی، مداخله‌ای است که بر تغییر تعاملات بین اعضای خانواده متمرکز می‌گردد و در آن تلاش می‌شود خانواده به عنوان واحدی متشکل از تک تک اعضای خانواده بهبود یابد. بالین‌گری که به خانواده درمانی می‌پردازد، می‌کوشد الگوهای بین نسلی غیرقابل انعطافی را که سبب ناراحتی در درون افراد یا در روابط بین افراد می‌شود، در هم بشکند. در خانواده درمانی می‌توان دغدغه‌های هر یک از اعضا خانواده را مطرح نمود. اما این روش درمانی بیشتر روی کودکان مؤثر است؛ زیرا واقعیت روزمره کودکان مستقیماً تحت تأثیر بافت خانواده قرار دارد. خانواده درمانی دارای خصوصیتی است که آن را از درمان انفرادی متمایز می‌کند. این روش در اواسط قرن بیستم به عنوان یک درمان مشهور شناخته شد و بدین جهت حرفه‌ای نسبتاً جدید است.^۲

«خانواده درمانی کاربردی» برنامه‌ای است که به وسیله بسیاری از کشورها و ایالات و سرویس‌های اجتماعی به کار گرفته می‌شود و بر عامل ریسک در بین گروه جوان، به ویژه بر مسأله جرایم ارتكابی آنان متمرکز است.

این روش از سال ۱۹۶۰ توسعه یافته است و برنامه کوتاه مدتی است که بر شرکت همه اعضای خانواده در آن، تأکید دارد. هدف آن نیز توسعه روابط خانوادگی به منظور پیشگیری از تکرار جرم است.^۲

۱- Functional Family Therapy

۲- رمزی، خانواده درمانی، ۱۳۸۷، نگاه کنید به:

<http://www.atab.ir/articles/health-therapy/family-therapy-p>

۳- "what is the functional family therapy?" by: Tricia Ellis Christensen, ۲۰۱۰ on: <http://www.wisegeek.com>

See also: "Family therapy techniques", by Jon Carlson, Len sperry & Judith A. lewis, ۲۰۰۵, Routledge (Taylor & Francis Group), ۲۰۰۵

خانواده درمانی کاربردی، توسط بسیاری از کشورها و سرویس‌هایی مانند نهادهای عدالت، زندان‌ها، مراکز نگهداری جوانان، گروه‌های جوان و نهادهای حقوق بشری به کار گرفته می‌شود و به کمک جرم‌شناسی تطبیقی^۱ که به مطالعه سیستماتیک جرم، قوانین و کنترل اجتماعی بین دو یا چند جامعه یا فرهنگ می‌پردازد، تلاش می‌کند تا از تکرار جرم پیشگیری نماید.^۲

خانواده درمانی حقوقی در دو بعد قانونی و قضایی، منصرف به اقدامات درمانی، تقویت‌کننده، جامعه‌پذیرکننده و بازپذیرنده است که تلاش می‌کند تعارض موقعیت بزهکار با جامعه و خانواده‌اش را حل کند و در بازپذیری و باز اجتماعی کردن مجرم و از بین بردن زمینه‌های تکرار جرم وی، او را یاری رساند.

بنابراین، بزهکار دارای خانواده که موضوع چنین اقداماتی قرار می‌گیرد، در واقع به نوعی موضوع اقدامات درمان‌گرانه است که همه اعضای خانواده وی درگیر چنین اقداماتی هستند. در نظام کیفری ایران نیز موارد بسیاری از این اقدامات به چشم می‌خورد. این اقدامات بدون این‌که در حقوق ایران، نام «خانواده درمانی» بر خود گرفته باشد، گاهی به نحو مستقیم مصداق اقدامات خانواده درمانگر^۳ است و گاه با محوریت «خانواده» موجب تخفیف و کاهش و تعدیل مجازات‌هاست تا با ایجاد بازتوانی در بزهکار، وی را در حل مشکلات خانوادگی‌اش یاری کرده باشد که ذیلاً به توضیح آن‌ها می‌پردازیم.

۱- "Theory, Method and Data in Comparative Criminology" by: Gregory J. Howard, Greame Newman and William Alex Pridemore, Criminal Justice Journal, Vol, ۴/۲۰۰۰, P. ۱۴۰

۲- "Comparative Criminology", by: Piers Beirn & Joan Hill, Greenwood Press, ۱۹۹۱, P.۴

۳- به عنوان مثال ماده ۲۳۷ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور. مصوب ۸۴/۹/۲۰ رئیس قوه قضائیه مقرر می‌دارد: «برای تسهیل بازگشت محکومان به زندگی عادی باید در حفظ روابط و علایق خانوادگی آنان اهتمام لازم به عمل آید. به همین منظور مددکاران اجتماعی در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال و زندان‌ها موظفند به طور منظم با محکوم در تماس بوده با جلب اعتماد وی در رفع مشکلات و تأمین احتیاجات مادی و معنوی او و خانواده‌اش به وسیله دوایر مربوط و در نتیجه در ایجاد روابط حسنه با خانواده و تحکیم مبانی آن مؤثر و مفید واقع شوند. تماس سایر مأموران زندان با خانواده محکوم ممنوع و موجب تعقیب انتظامی یا اداری است. تبصره: ارتباط با خانواده محکوم توسط مددکار الزاماً با هماهنگی و اطلاع رئیس زندان خواهد بود.

مبحث دوم- جایگاه عامل خانواده در سیاست جنایی ایران

۱- عامل خانواده به عنوان «کیفیت مخففه» در جرایم مختلف

در بسیاری از قوانین و مقررات جزایی ایران، دارا بودن خانواده یا شرایط خانوادگی خاص بزهکار سبب تعدیل و کاهش مجازات یا کاستن از قدرت سرکوبگر آن در مرحله اجرا شده است. اما ذکر چند نکته در این زمینه لازم است:

الف- منظور از خانواده در این دسته از مقررات، خانواده هسته‌ای یعنی همسر و فرزندان بزهکار است و این امتیازات به خانواده به مفهوم گسترده آن تعلق نمی‌گیرد، مگر به بعضی از خویشاوندان در بعضی شرایط خاص؛ مانند افرادی غیر از همسر و فرزند که واجب‌النفقة بزهکار باشند.

ب- این امتیازات برای مادر و پدر خانواده یا فرزندان به نحو یکسان پیش‌بینی نشده و معمولاً متناسب با نقش آنان در خانواده است؛ مثل تأخیر اجرای مجازات مادری که فرزند شیرخوار داشته باشد.

ج- غیر از موارد خاص که قانونگذار در جرایم مشخصی بدان تصریح نموده است، در قوانین مجازات اسلامی یا آیین دادرسی کیفری جاری عامل «خانواده» به عنوان یک کیفیت مخففه کلی، مورد تصریح قانونگذار قرار نگرفته و فقط به عنوان یک کیفیت مخففه قضایی^۱ مورد عنایت رویه قضایی بوده است؛ اما در لایحه قانونی مجازات اسلامی و لایحه آیین دادرسی کیفری جدید در موارد متعددی به خانواده یا شرایط خانوادگی متهم

۱- کیفیت مخففه قانونی، کیفیتی است که مورد نص قانون (با ذکر عنوان کیفیت) قرار گرفته باشد، مانند رساندن مصدوم به نقاط ممدّ معالجه توسط راننده متخلف؛ کیفیت مخففه قضایی آن است که مورد نص قانون قرار نگرفته و روی اصل کلی به قضات اختیار رعایت آن‌ها داده شده باشد (جعفری/نگرودی، ۱۳۶۸، ش ۴۵۷۲-۴۵۷۳).

کیفیات مخففه یا نوعی هستند یا شخصی. نوعی مانند گذشت شاکی خصوصی و شخصی مانند وضع خاص متهم یا انگیزه شرافتمندانه . . . دارا بودن خانواده یا شرایط خانوادگی خاص، که به عنوان کیفیتی شخصی و از باب وضع خاص متهم، در مرحله تعیین مجازات مورد توجه محاکم قرار می‌گیرند.

به عنوان یک کیفیت مخففه اشاره شده است^۱ و از این حیث، سیاست جنایی پیش‌بینی شده در لوایح جدید که در دست تصویب است، بیش از پیش، به مسأله خانواده و خانواده درمانی، توجه داشته است.

د- در مقررات مربوط به قصاص و حدود، موردی که عامل خانواده بتواند به عنوان کیفیت مخففه در مجازات اثر گذارد، ملاحظه نمی‌شود. زیرا در قصاص، «مجازات» جانی همان «حق» شاکی خصوصی است و این دو بر هم منطبق هستند. بنابراین، اجرا و عفو آن به طور کلی در اختیار مجنی علیه یا اولیای دم است. حدود نیز از حیث تخفیف و تشدید، تابع احکام خاص خود می‌باشد. هر چند قانونگذار اثبات آن را بسیار سخت قرار داده است، اما پس از اثبات، معمولاً قابل اسقاط نیست یا راهی برای تخفیف آن وجود ندارد و در موارد استثنایی ممکن است توبه موجب عفو گردد (ماده ۱۸۲ قانون مجازات اسلامی).

البته در حدود، گاهی وجود رابطه خویشاوندی سبب تشدید مجازات می‌شود. مانند زنا با محارم (ماده ۸۲ قانون مجازات اسلامی).

اما در دیات و تنها در نحوه پرداخت آن و تقسیط دیه، به موجب قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی، ممکن است شرایط خانوادگی متهم و معیل بودن وی در تعیین میزان اقساط مؤثر باشد.

بنابراین، تنها در مجازات‌های تعزیری و بازدارنده که البته عمده مجازات‌ها در این گروه قرار می‌گیرند، امکان تأثیر عامل خانواده و شرایط خانوادگی متهم در تعیین اجرای مجازات وجود دارد. البته در بعضی جرایم خاص، قانونگذار خود، وجود بعضی

۱- مانند ماده ۱۸ لایحه قانون مجازات اسلامی که در بند ۴ به «سوابق و وضعیت فردی، خانوادگی، اجتماعی مرتکب و ...» اشاره می‌کند که قاضی باید هنگام تعیین تعزیر آن را مورد توجه قرار دهد.

ماده ۲۲ همان لایحه در رابطه با تعویق صدور حکم، ماده ۵۶ در رابطه با اجرای نظام نیمه آزادی، ماده ۸۳ در رابطه با امرار معاش محکوم و تبصره ۴ همان ماده در رابطه با تعلیق یا تبدیل مجازات انجام خدمات عمومی، ماده ۲۲-۱۲۱ لایحه آیین دادرسی کیفری در رابطه با رعایت حیثیت خانواده متهم، ماده ۲۵-۱۲۵ در رابطه با گزارش مددکار → اجتماعی در خصوص وضع خانوادگی متهم در پرونده شخصیت ماده ۶-۱۵۵ در رابطه با نظام نیمه آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی.

روابط خانوادگی یا علقه خویشاوندی را سبب تشدید، اسقاط، تغییر، تخفیف مجازات یا معافیت از آن دانسته است.^۱

۲- تأثیر عامل خانواده در مراحل مختلف فرآیند کیفری

الف- مرحله تعقیب

قانونگذار یا رویه قضایی در مراحل مختلف فرآیند کیفری، به عامل «خانواده» توجه داشته است. هر چند در مرحله تعقیب، این توجه تنها محدود به رعایت حق ملاقات متهم با خانواده، حق اطلاع دادن به خانواده در خصوص تحت نظر قرار گرفتن خود^۲ و مسأله تعلیق تعقیب^۳ بوده و می‌باشد.

مسأله دیگری که شایان ذکر است، صدور قرارهای تأمین کیفری منتهی به بازداشت است که با توجه به حبس محور بودن قوانین جزایی و محدود بودن قرارهای تأمین کیفری، تأثیر بازداشت متهم بر خانواده‌ها قابل انکار نیست. «سالانه قریب هفتصد هزار نفر بازداشت می‌شوند. اگر میانگین تعداد خانواده این افراد را پنج نفر در نظر بگیریم، سالانه حدود سه میلیون و پانصد هزار نفر به واسطه توسل به قرارهای بازداشت در معرض تبعات و اثرات سوء زندان قرار می‌گیرند» (خلیلی، ۱۳۸۶، ص ۷۱).

۱- به عنوان مثال: به موجب بند ۱۱ ماده ۱۹۸ قانون مجازات اسلامی، در صورتی که سارق، پدر صاحب مال باشد، موجب سقوط حد است و یا به موجب ماده ۲۲۰ قتل عمد فرزند توسط پدر یا جد پدری، مستوجب قصاص نیست. همچنین تبصره ماده ۵۵۴ همین قانون مقرر می‌دارد: «در موارد مذکور در ماده ۵۵۳ و این ماده در صورتی که مرتکب از اقارب درجه اول متهم باشد، مقدار مجازات در هر مورد از نصف حداکثر تعیین شده بیشتر نخواهد بود». یا تبصره ماده ۵۹۵ در مورد ربا مقرر می‌دارد: «هر گاه قرارداد مزبور بین پدر و فرزند یا زن و شوهر منعقد شود یا... مشمول مقررات این ماده نخواهد بود». همچنین به موجب بند ۵ تبصره ۲ ماده ۸ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۰، برخی از جرایم از جمله سرقت، خیانت ← در امانت و کلاهبرداری و جرایم در حکم کلاهبرداری و... را مشروط بر این‌که مرتکب این جرایم همسر و یا از اقربای نسبی تا درجه سوم با اقربای سببی تا درجه دوم شاکی باشد، از جمله جرایم قابل گذشت اعلام کرده است.

۲- ماده ۲۳-۱۲۱ لایحه آئین دادرسی کیفری جدید: «شخص تحت نظر می‌تواند به وسیله تلفن یا هر وسیله ممکن، افراد خانواده یا آشنایان خود را از موضوع تحت نظر بودن آگاه کند و ضابطان مکلفند مساعدت لازم را در این خصوص به عمل آورند مگر...».

۳- ماده ۴۰ مکرر ق. آ. د. ک. ۱۳۹۰ (اصلاحی ۱۳۵۲): «در امور جنحه هر گاه متهم اقرار به ارتکاب جرم نماید و این اقرار حسب محتویات پرونده مقرون به واقع باشد در صورتی که دادستان با ملاحظه وضع اجتماعی و سوابق زندگی و روحیه متهم و... تعلیق تعقیب را مناسب بداند...».

در لایحه قانون آیین دادرسی کیفری جدید، تعداد قرارهای تأمین کیفری به ده مورد افزایش یافته و علاوه بر آن هشت مورد نیز قرار نظارت قضایی پیش‌بینی شده است که از جمله آن‌ها ممنوعیت خروج از منزل یا محل اقامت است. و در ماده ۳۶-۱۲۶ این لایحه پیش‌بینی شده است که قرارهای تأمین و نظارت قضایی باید با نوع و اهمیت جرم، شدت مجازات، ادله اسباب اتهام و... وضعیت روحی و جسمی، سن، جنس، شخصیت و حیثیت متهم متناسب باشد.

بدین ترتیب یکی از عواملی که می‌تواند در تعیین نوع قرار تأمین یا نظارت قضایی مؤثر باشد، معیل بودن یا شرایط خاص خانوادگی متهم است.

ب- مرحله رسیدگی و صدور حکم

در مرحله تعیین مجازات، معیل بودن متهم و شرایط خانوادگی وی به عنوان «وضع خاص متهم» موضوع بند ۵ ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی یا به عنوان «خصوصیات مجرم» موضوع ماده ۷۲۸ همان قانون، می‌تواند به عنوان عامل تخفیف مجازات و کیفیت مخففه از سوی قاضی مورد لحاظ قرار گیرد.

دو ماده فوق فاقد شفافیت لازم است، اما مانع از تأثیر این عامل در تعیین مجازات از سوی محاکم نیست.

لایحه قانون مجازات اسلامی جدید در این خصوص دارای شفافیت بیشتری است و در بند ۴ ماده ۱۸ قاضی را مکلف کرده که هنگام تعیین تعزیر به شرایط خانوادگی متهم توجه نماید.

بدیهی است نتیجه رعایت و اعمال کیفیات مخففه در این مرحله، به صورت تخفیف در اندازه مجازات، تبدیل آن به مجازات دیگری که مساعدتر به حال متهم است یا به شکل تعلیق مجازات خواهد بود.

در لایحه قانون مجازات اسلامی جدید نیز، وجود بعضی از «معذوریت‌های خانوادگی» قضای اجرای احکام را مجاز دانسته تا تبدیل مجازات انجام خدمات عمومی به مجازات

جایگزین دیگر را به دادگاه صادرکننده حکم پیشنهاد نماید.^۱ در ماده ۵۶ همان لایحه نیز دادگاه صادرکننده حکم می‌تواند، بنابر تعهد متهم به «مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی» وی را تحت نظام نیمه آزادی قرار دهد. نظام نیمه آزادی شیوه‌ای است که بر اساس آن محکوم می‌تواند در زمان اجرای حکم حبس، فعالیت‌های حرفه‌ای، آموزشی، حرفه‌آموزی، درمانی و نظایر این‌ها را در خارج از زندان انجام دهد (ماده ۵۵ لایحه). در خصوص دادگاه اطفال نیز انجام تحقیقات لازم در خصوص وضع خانوادگی طفل، مجاز و مؤثر در تصمیمات دادگاه خواهد بود.^۲

ج- مرحله اجرای مجازات و پس از آن

عمده‌ترین مقررات قانونی که به نقش خانواده در مجازات متهم و تأثیرکاهنده آن پرداخته است، مربوط به مرحله اجرای مجازات و یا حتی پس از آن می‌شود که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- گاهی بعضی شرایط خاص مرتبط با خانواده موجب تعویق اجرای حکم مجازات است. مانند تأخیر مجازات زن باردار یا شیرده یا زنی که تازه وضع حمل کرده است، موضوع مواد ۹۱-۹۲ و ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی و ماده ۲۸۸ ق.آ. دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری ۷۸.

- در تقسیط جزای نقدی، دیه و ضرر و زیان ناشی از جرم نیز معیل بودن محکوم علیه مؤثر در تصمیم دادگاه خواهد بود. مواد ۲۸۶ و ۲۹۲ قانون آیین دادرسی کیفری، مقرر می‌دارد که اجرای احکام در این موارد، بر اساس مقررات مندرج در فصل اجرای احکام مدنی و قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی است و بر اساس ماده ۹۶ قانون اجرای

۱- تبصره ۴ ماده ۸۳ لایحه قانون مجازات اسلامی جدید.

۲- ماده ۲۲۲ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری ۱۳۷۸: «چنانچه درباره وضعیت روحی و روانی طفل یا ولی یا سرپرست قانونی او یا خانوادگی و محیط معاشرت طفل تحقیقاتی لازم باشد دادگاه می‌تواند به هر وسیله‌ای که مقتضی بداند آن را انجام دهد و یا نظر اشخاص خبره را جلب نماید».

احکام مدنی، توقیف حقوق و مزایای کارکنان سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و... در صورتی که دارای زن و فرزند باشند، تا ربع آن والا به میزان ثلث بعمل می‌آید. همچنین، مسکن مورد نیاز خانواده محکوم‌علیه و اثاثیه و آذوقه مورد نیاز آنان بر اساس ماده ۵۲۴ قانون آئین دادرسی مدنی ۱۳۷۹ و ماده ۶۵ قانون اجرای احکام مدنی جزء مستثنیات دین می‌باشد و بر اساس ماده ۱۴۸ قانون اجرای احکام مدنی نفقه زن و هزینه نگهداری اولاد و مهریه زن تا میزان مشخصی جزء دیون ممتاز است و بدین ترتیب در نحوه اجرای حکم به پرداخت جزای نقدی یا ضرر و زیان شاکی خصوصی تأثیر خواهد کرد.

- وضعیت اجتماعی و معیشتی عائله محکوم‌علیه یکی از فاکتورهای مؤثر در اعطاء عفو به محکوم و تشخیص استحقاق یا عدم استحقاق اوست^۱.

- در برخورداری زندانیان از مرخصی نیز شرایط خانوادگی یکی از مهم‌ترین عوامل اعطای این امتیاز تلقی می‌شود. ماده ۲۱۳ اصلاحیه آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۸۹/۲/۲۸، آمده است: «به منظور کمک به تحکیم مبانی و روابط خانوادگی و اجتماعی زندانیان، رفع مشکلات ضروری فردی، خانوادگی و قضایی، بازتوانی اجتماعی و فراهم نمودن زمینه بازگشت مجدد به جامعه و همچنین مشارکت فعال در برنامه‌های اصلاحی، تربیتی، فرهنگی و ورزشی، حرفه‌آموزی و اشتغال به زندانیان... مرخصی اعطاء می‌گردد»^۲.

- در لایحه قانون مجازات اسلامی جدید، به محکوم‌علیه اجازه داده شده در صورت واجد شرایط بودن، در مرحله اجرای مجازات از دادگاه تقاضای صدور حکم نیمه آزادی

۱- بند ۷ ماده ۹ آئین‌نامه کمیسیون عفو، تخفیف و تبدیل مجازات مصوب ۸۷/۶/۴ رئیس قوه قضائیه: ماده ۹: «در پیشنهاد عفو، تخفیف و یا تبدیل مجازات باید مدارک و مندرجات زیر پیوست گردد: ۱- مشخصات محکوم علیه شامل نام و... وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی - جسمانی و معیشتی عائله محکوم علیه...». و نیز بند ۶ ماده ۲۳ همان آیین‌نامه: «سیاست‌ها و شرایط عفو، تخفیف و تبدیل مجازات عبارتند از: ۱-... ۶- توجه به وضعیت و شخصیت محکوم و خانواده وی و اصلاح مجرم...».

۲- تبصره ماده فوق مرخصی زندانیان را حق تلقی نکرده و مستلزم کسب امتیازات لازم می‌داند. شرکت در دوره‌های مهارت‌های اساسی زندگی، سرپرستی خانوار برای زنان، ازدواج یا فوت یکی از بستگان در این آیین‌نامه از عوامل کسب امتیاز یا موجبات اعطای مرخصی شناخته شده است.

نماید و دادگاه مکلف به رسیدگی شناخته شده است. یکی از شرایط این تقاضا «مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی» است.^۱

- داشتن شرایط خاص خانوادگی و نیز حفظ کیان خانواده بزه‌کار، سبب شده است قانونگذار روش «خانواده درمانی کاربردی» را در جریان اجرای مجازات و حتی پس از آزادی محکوم علیه نیز به کار گیرد. در این خصوص، مراکز مراقبت بعد از خروج و نیز مددکاران اجتماعی زندان به عنوان نهادهایی که متولی این امر هستند، به اجرای این شیوه خواهند پرداخت. در ماده ۳ آیین‌نامه مراکز مراقبت بعد از خروج و نیز بند د ماده یک آیین‌نامه اجرای مددکاری اجتماعی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۷۹/۶/۲۶ به بررسی وضعیت معیشتی و خانوادگی مددجویان و ایجاد زمینه لازم جهت کارآموزی، اشتغال، ازدواج، تأمین مسکن و اعطای تسهیلات وام بانکی به آنان اشاره کرده است که همه این اقدامات، موضوع روش خانواده درمانی کاربردی می‌باشد.^۲

یافته‌های پژوهش

۱- ماده ۵۶ لایحه قانون مجازات اسلامی جدید.

۲- ماده ۳ آیین‌نامه مراکز مراقبت بعد از خروج مصوب ۷۸/۲/۱۳ رئیس قوه قضائیه: ماده ۳: «اهم وظایف اداره مراقبت بعد از خروج عبارتند از: الف - ایجاد زمینه لازم جهت کارآموزی، اشتغال، ازدواج، ادامه تحصیل، تأمین مسکن، اعطای تسهیلات وام بانکی و نظایر آن برای مددجویان... د- جذب کمک‌های مردمی و انجمن‌ها و مؤسسات خیریه به منظور مساعدت در وضع مددجویان و خانواده آنان». بند د ماده یک آیین‌نامه اجرایی مددکاری اجتماعی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور ۷۹/۶/۲۶ رئیس قوه قضائیه: «الف - ... د- مددجویان موضوع این آیین‌نامه عبارتند از کلیه افرادی که بر اساس تصمیم مراجع ذیصلاح قانونی در زندان‌ها، بازداشتگاه‌ها، کانون‌های اصلاح و تربیت و مراکز اقدامات تأمینی و مؤسسات وابسته به سازمان زندان‌ها نگهداری می‌شوند و نیز محکومان آزاد شده‌ای که به مراکز مراقبت بعد از خروج معرفی شده‌اند و حسب اعلام خود آنان یا مدیران واحدهای ذیربط سازمان زندان‌ها نیاز به رسیدگی مساعدت یا مراقبت دارند. تبصره: خانواده افراد مذکور در این ماده و نیز کلیه خانواده‌هایی که تحت حمایت انجمن‌های حمایت از زندان‌ها قرار می‌گیرند و نیاز آن به خدمات مددکاری به وسیله مدیران انجمن‌ها اعلام می‌شود نیز مددجو تلقی می‌شوند». بند ط ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی فوق: «از جمله اهداف مددکاری اجتماعی عبارتند از: الف - ... ط - بررسی وضعیت معیشتی و خانوادگی مددجویان از طریق مصاحبه با خانواده آنان و عندالاقضای تهیه گزارش از وضعیت زندگی خانوادگی مددجو پس از هماهنگی با رئیس زندان». و نیز ماده ۲۲۷ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۸۴/۹/۲۰ مذکور در صفحات پیشین.

روابط و مناسبات خانوادگی و عائله‌مند بودن بزهدار یکی از عواملی است که در اصطکاک با مجازات قرار می‌گیرد و در بسیاری از موارد از شدت و قاطعیت آن می‌کاهد. ظاهراً «قانونگذار در تراحم بین دو مصلحت «تأمین نظم عمومی» و «حفظ کیان خانواده» مصلحت دوم را مهم‌تر تشخیص داده است. با توجه به نقش جامعه‌پذیرسازی خانواده، با تقویت و حفظ انسجام آن، می‌توان شهروندانی بهنجار و قانونمند تربیت کرد و نرخ بزهداری را کاهش داد. این در حالی است که کارکرد «بازدارندگی» مجازات و نقش آن در پیشگیری از تکرار جرم، همواره مورد تردید بوده است. لذا ظرفیت‌های قانونی اجازه می‌دهد که از تاب مجازات‌ها برای اجرای عدالت استفاده کرد و گاهی به منظور جلوگیری از تسری آثار مجازات به خانواده بزهدار، در اجرای مجازات‌ها امکان تعلل و تعویق و تعلیق داد. لذا نباید چنین انگاشت که شرایط خانوادگی و عائله‌مند بودن مجرم، موجب تبعیض در اجرای عدالت یا سوءاستفاده چنین بزهدارانی از انعطاف کیفرهاست؛ بلکه قوانین کیفری گاه در مقابل عامل «خانواده» از خود انعطاف نشان می‌دهد و گاهی نیز ساز و کارهایی را جهت حل مشکلات خانوادگی بزهدار و خانواده درمانی برای او، پیش بینی می‌کند تا کمکی به حل مشکلات فردی و اجتماعی کرده باشد.

منابع و مأخذ

- ✓ جعفری لنگرودی، محمد جعفر، *ترمینولوژی حقوق*، تهران، گنج دانش، ۱۳۶۸
- ✓ خلیلی، عذرا، «ساز و کار مبانی دینی در تحقق توسعه قضایی»، تهران، فصلنامه ندای صادق دانشگاه امام صادق^۷، ۱۳۸۶
- ✓ رمزی، سپیده، مقاله خانواده درمانی، ۱۳۷۸:
- http://www.ftab.ir/articles/health_theraphy/family_theraphy
- ✓ زینالی، امیر حمزه، «حمایت کیفری از خانواده در قانون مجازات اسلامی»، تهران، فصلنامه تخصصی ندای صادق، دانشگاه امام صادق^۷، ۱۳۸۸
- ✓ صفایی، سید حسین و امامی، اسداله، *مختصر حقوق خانواده*، تهران، بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۷
- ✓ قائمی، علی، *نظام حیات خانواده در اسلام*، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۶۸
- ✓ کاتوزیان، ناصر، *دوره مقدماتی حقوق مدنی، خانواده*، تهران، نشر یلدا، ۱۳۵۷
- ✓ مرکز زنان و امور خانواده، *خانواده امروز و آسیب‌های آن*؛
- www.women.gov.ir
- ✓ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

- ✓ نریمانی، سوسن، *حقوق متقابل افراد خانواده از نظر اسلام*، تهران، انتشارات مدیر فلاح، ۱۳۸۵
- ✓ نظری، ایراندخت، «مقررات مربوط به خانواده در قانون مدنی ایران»، تهران، فصلنامه تخصصی ندای صادق، دانشگاه امام صادق ۷، ۱۳۸۶
- ✓ نوری طبرسی، حسین، *مستدرک الوسایل*، قم، مؤسسه آل البیت، ۱۴۰۸هـ
- ✓ واحدی، مصطفی، *حقوق خانواده در سوئد*، تهران، گنج دانش، ۱۳۸۷

- ✓ Durham (Alexis M.) "Crisis and Reform, Current issues in American Punish ment" USA/ Little , Brown & Company, ۱۹۹۴
- ✓ Gregory J. Howard, Greame Newman and Wiiliam Alex Pridemore, "*Theory, Method and Data in Comparative Criminology*" Crimind Justice Journal, Vol, ۴/۲۰۰۰
- ✓ Jon Carlson, Len sperry & Judith A. lewis , "*Family therapy techniques*", Carlson, ۲۰۰۵, Routledge (Taylor & Francis Group). ۲۰۰۵
- ✓ Piers Beirn & Joan Hill, "*Comparative Criminology*", Greenwood Press, ۱۹۹۱
- ✓ young (JOCK), "*Ten points of Realism*" from: "*Crime, Deviance and Society*" by: Caffrey (susan) & Mundy, Gray, ۱st ed, Greenwich University Press, England, ۱۹۹۶

پایگاه‌های اینترنتی

- ✓ <http://www.aftab.ir/articles/social/family>
- ✓ <http://www.wisegeek.com>

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.